

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 159.9

СТАТЕВІ ВІДМІННОСТІ У РОЛЬОВИХ ОЧІКУВАННЯХ ТА ДОМАГАННЯХ У ШЛЮБІ

Єфремова О.В.

Інститут післядипломної освіти
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У даній статті проаналізовані статеві відмінності у рольових очікуваннях та домаганнях у шлюбі. Статистичні дані отримані на основі опитувальника Н.Волкової, опитування проводилось серед чоловіків та жінок шлюбного віку, загальна кількість учасників 163 особи. Отримані дані дають змогу говорити про те, що серед проаналізованої вибірки найбільшу значущість мають шкали соціальна активність, зовнішня привабливість, емоційна близькість та особистісна ідентифікація з партнером, близькі та «дружні» стосунки з партнером, порівняно з побутовими та виховними аспектами шлюбу. В статті детально розкриті результати опитування, порівняні результати опитування чоловіків та жінок, проаналізовано узгодженість сімейних цінностей сучасних жінок та чоловіків, що прийняли участь в опитуванні.

Ключові слова: рольові очікування в шлюбі, рольові домагання в шлюбі, статеві відмінності, опитувальник РОП, сімейно-рольові очікування.

Постановка проблеми. В Україні дуже високий рівень розлучень припадає саме на перші півтора роки шлюбу. Неготовність до нових ролей чоловіка та жінки, які виникають у шлюбі, є одними з ключових проблем, що призводять до розпаду сім'ї. Оцінка рольових очікувань та рольових домагань чоловіків та жінок має допомогти виявити основні тенденції та основні відмінності між жінками та чоловіками шлюбного віку, прояснити ключові моменти очікувань та домагань та виявити рольову адекватність жінок та чоловіків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сімейно-рольові взаємодії у парі досліджували різні автори. На думку вітчизняних та зарубіжних дослідників (П.П. Горностай, А.М. Обозов, М.М. Обозов, Ю.Н. Олейник) показником ефективною сімейно-рольовою взаємодії подружжя є сімейно-рольова сумісність, як вид міжособистісної сумісності. На думку А.Н. Волкової та Т.М. Трапезнікової, сімейно-рольова сумісність подружжя передбачає узгодженість сімейних цінностей, узгодженість рольових очікувань і рольових домагань подружжя, загальну рольову адекватність шлюбних партнерів [2]. Т.А. Гурко вважає труднощі у взаєморозумінні молодого подружжя зумовлені, насамперед, тим, що в сучасній сім'ї зразки поведінки чоловіка і дружини стають менш жорсткими. Вивчаючи задоволеність подружжя шлюбом, Ю.Є. Альошина та І.Ю. Борисов послуговуються у своєму дослідженні таким поняттям, як «статеві-рольова диференціація», що є комплексним показником, який враховує як реальний розподіл ролей у сім'ї, так і ставлення до нього кожного з подружжя.

Вирішення невіршених раніше частин загальної проблеми. В даній роботі аналізуються дані, отримані переважно серед соціально активних жінок та чоловіків, з вищою освітою, активною життєвою позицією, шлюбного віку, переважно віком до 30 років. Метою дослідження було порівняння рольових очікувань та домагань чо-

ловіків та жінок, та співставлення їх між собою з метою виявлення відмінних та спільних рис та визначення рольової адекватності молодих людей.

Мета статті. Метою даної роботи було виявити та порівняти рольові очікування та домагання у шлюбі жінок та чоловіків. Основними задачами роботи є визначення рольових очікувань та домагань у шлюбі жінок та чоловіків, виявлення та порівняння статевих відмінностей у рольових очікуваннях та домаганнях, аналіз очікувань та домагань у шлюбі.

Виклад основного матеріалу. Соціальна роль зазвичай розглядається в двох аспектах: рольового очікування і рольового виконання. Рольове очікування – це очікувана модель поведінки, яку асоціюють з даним статусом, тобто типова поведінка (в рамках норм і стандартів) для людей даного статусу в даній соціальній системі. Інакше кажучи, це те поведінка, якого чекають від нас оточують, знаючи наш соціальний статус. Рольове виконання (поведінка) – це фактична, реальна поведінка людини, яка займає ту чи іншу соціальну позицію (соціальний статус).

Освоєння соціальних ролей – частина процесу соціалізації особистості, неодмінна умова «зростання» особистості в суспільстві собі подібних. Відзначимо, що між рольовим очікуванням і рольовим виконанням ніколи не буває тотожності, хоча і є тенденція до його досягнення. У нормативній структурі соціальної ролі звичайно виділяються чотири елементи:

- 1) опис типу поведінки, що відповідає даній ролі;
- 2) розпорядження, вимоги, пов'язані з даною поведінкою;
- 3) оцінка виконання запропонованої ролі;
- 4) санкції, які можуть носити як негативний, так і позитивний характер.

Кожна людина має безліч соціальних статусів, і кожному його статусу відповідає спектр ролей. Сукупність ролей, що відповідають даному статусу, називається рольовим набором. Таким чином, можна констатувати, що кожна людина виконує

в суспільстві безліч соціальних ролей. У зв'язку з цим виникає проблема рольового конфлікту [5].

В ході проведення дослідження була використана методика «Рольові очікування і домагання студентів у шлюбі (РОП)», розроблена А.Н. Волкової. Отримані результати дозволяють робити висновки про те, які уявлення чоловіків та жінок про бажаний розподіл ролей у шлюбі.

При розробці своєї методики Н. Волкова виходила з припущення про те, що характер подружніх відносин багато в чому залежить від ступеня узгодженості сімейних цінностей чоловіка і дружини і рольових уявлень про те, хто і в якій мірі відповідає за реалізацію поведінки в певній сімейній сфері. Адекватність рольової поведінки подружжя залежить від відповідності рольових очікувань (установка чоловіка і дружини на активне виконання партнером сімейних обов'язків) рольовим домаганням подружжя (особиста готовність кожного з партнерів виконувати сімейні ролі).

Методика РОП дозволяє визначити: уявлення подружжя про значущість у сімейному житті сексуальних відносин, особистісної спільності чоловіка і дружини, батьківських обов'язків, професійних інтересів кожного з подружжя, господарсько-побутового обслуговування, моральної та емоційної підтримки, зовнішньої привабливості партнерів. Ці показники, відображаючи основні функції сім'ї, складають шкалу сімейних цінностей (ШСЦ);

уявлення подружжя про бажаний розподіл ролей між чоловіком і дружиною при реалізації сімейних функцій об'єднані в шкалі рольових очікувань і домагань (ШРОП) [7].

Методика спрямована на вивчення уявлень подружжя про значущість у сімейному житті сексуальних відносин, особистої спільності чоловіка і дружини, батьківських обов'язків, професійних інтересів кожного з подружжя, господарсько-побутового обслуговування, моральної та емоційної підтримки, зовнішньої привабливості партнера. Ці показники, відображаючи основні функції сім'ї, складають шкалу сімейних цінностей (ШСЦ). Крім того, ця методика дозволяє уточнити уявлення подружжя про бажаний розподіл ролей між чоловіком і дружиною при реалізації сімейних функцій, об'єднаних шкалою рольових очікувань і домагань (ШРОП). Результати

даної методики свідчать про ієрархію сімейних цінностей подружжя, що дає можливість зробити висновок про соціально-психологічної сумісності подружжя в сім'ї.

В опитуванні взяло участь 163 людини, 129 жінок, 34 чоловіків, віком 21-55 років, активні користувачі Інтернет. Опитування проводилось анонімно в Інтернет, в українському сегменті соціальної мережі Facebook.com.

За результатами опитування було проведено аналіз рольових очікувань і домагань жінок і чоловіків, а також проаналізовані ключові відмінності у відповідях.

За даною методикою поняття **рольові очікування** розглядається як очікування від партнера активного вирішення певних питань відповідно до тематики шкали. Чим вищі оцінки за шкалою рольових очікувань, тим більше вимог висуває чоловік (дружина) до участі партнера у виконанні певних дій в рамках цієї шкали, тим більше значення мають уміння та навички партнера за цією шкалою (ведення господарства, зовнішній вигляд, виконання батьківських функцій і т.п.).

Поняття **рольові домагання** відображає власну активну участь у певних діях, що стосуються певної шкали (ведення господарства, зовнішній вигляд, виконання батьківських функцій і т.п.).

Чим вища **загальна оцінка** за певною шкалою (господарсько-побутова, зовнішній вигляд і т.п.), тим більше значення вона має для чоловіка (дружини).

Відповіді учасників опитування, окремо чоловіків, окремо жінок, були переведені в бали. Далі був прорахований середньоарифметичний бал на кожне питання, потім ці середньоарифметичні бали по кожному з питань були перенесені в зведену таблицю очікувань і домагань жіночій версії і чоловічій версії відповідно.

Важливо відмітити, що у жіночій версії відповіді очікування у блоці батьківсько-виховних цінностей значно перевищує домагання за цією ж шкалою (відповідно 74% та 43% від максимального рівня).

Чоловічі шкали очікувань та домагань не мають таких виражених розривів між очікуваннями та власними домаганнями, на відміну від жіночої, навпаки, рівень домагань за шкалою соціальної активності вищий, ніж рівень очікувань.

Таблиця 1

Характеристики вибірки. Чоловіки

Вік	Чол.	Освіта	Чол.	Стаж у шлюбі	Чол.	Кількість дітей	Чол.
27-30	15	Вища	30	0 – 1	7	0	19
31-35	13	Середня	4	2 – 5	13	1	10
36-40	4			6 – 10	9	2	3
41-55	2			11 – 15	3	3 – 4	2
				16 – 25	2		

Таблиця 2

Характеристики вибірки. Жінки

Вік	Чол.	Освіта	Чол.	Стаж у шлюбі	Чол.	Кількість дітей	Чол.
21-30	78	Вища	127	0 – 1	29	0	73
31-35	27	Середня	2	2 – 5	51	1	38
36-40	16			6 – 10	27	2	13
41-46	8			11 – 15	13	3 – 4	5
				16 – 26	9		

Рис. 1. Жіноча шкала очікувань та домагань

Рис. 2. Чоловіча шкала очікувань та домагань

Далі було прораховано процентне співвідношення отриманих балів за шкалами до максимально можливого балу.

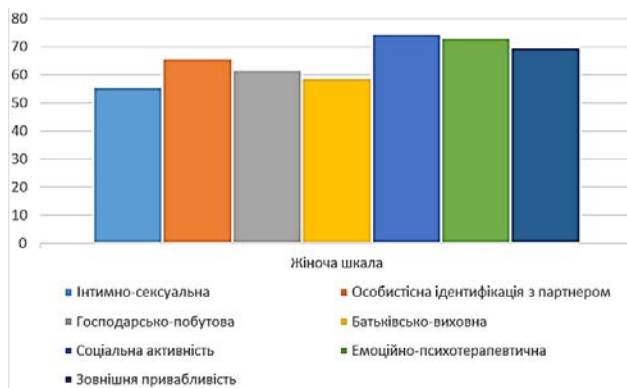

Рис. 3. Жіноча шкала сімейних цінностей

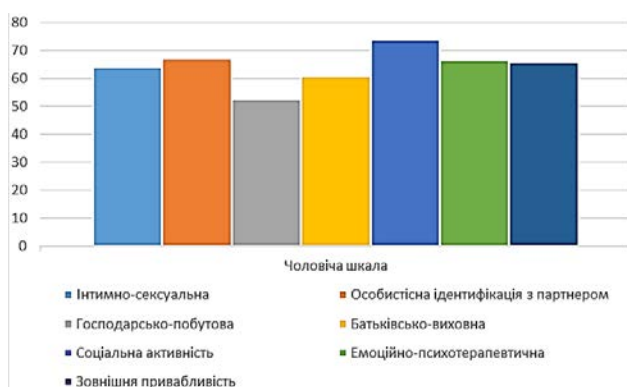

Рис. 4. Чоловіча шкала сімейних цінностей

При порівнянні цінності різних шкал можна помітити такі основні риси у жіночій та чоловічій версіях:

- Інтимно-сексуальний рівень більш важливий для чоловіків, ніж для жінок
- Шкала особистісної ідентифікації з партнером отримала практично ідентичну високу кількість балів як у жінок, так і у чоловіків
- Господарсько-побутова шкала має більше значення для жінок, ніж для чоловіків
- Батьківсько-виховна шкала сімейних цінностей практично рівнозначна як для жінок, так і для чоловіків
- Значущість соціальної активності має приблизно однакові значення у жінок і чоловіків
- Емоційно-психотерапевтична сфера має більше значення для жінок, ніж для чоловіків
- Важливість шкали зовнішньої привабливості у жінок вища, ніж у чоловіків
- Найбільш значущими є шкали ідентифікації з партнером, соціальної активності, емоційно-психотерапевтична та зовнішньої привабливості, у той час як господарсько-побутова та батьківсько-виховна шкали мають менш виражену значущість для опитуваних жінок та чоловіків.

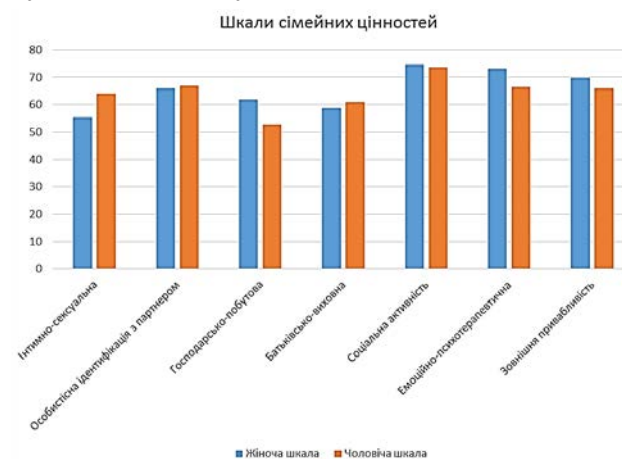

Рис. 5. Шкали сімейних цінностей

Висновки і пропозиції. Аналізуючи відповіді жінок та чоловіків за опитувальником Н. Волкової, можна дійти до висновку, що серед опитуваних більш важливими є соціальна активність, зовнішня привабливість, емоційна близькість та особистісна ідентифікація з партнером, близькі та «дружні» стосунки з партнером, аніж побутові та виховні аспекти шлюбу. Такі тенденції можна простежити і під час особистого спілкування з більшістю учасників опитувальника – більш важливими є близькі стосунки, емоційна близькість, почуття «родинної душі», соціальна активність та привабливість партнера у очах інших, як елемент соціального статусу, аніж «традиційні» сімейні цінності «церква, кухня, діти».

Можна вважати, що «класичні» сімейні опори, такі як сумісне ведення домашнього господарства, виховання дітей у сучасних парах відходить на другий план, і шлюбний партнер обирається не для народження і виховання дітей та сумісного побуту, а скоріше для емоційної близькості, а також елементу «статусності» партнера, оскільки як у жінок, так і у чоловіків досить важливими є шкали зовнішньої привабливості та соціальної активності партнера, реалізація кар'єрних планів тощо.

Існують деякі відмінності у важливості певних шкал для жінок та для чоловіків, які більш вира-

жені у інтимно-сексуальній шкалі та господарсько-побутовій, проте вони не є критично вираженими.

Особливо варто відмітити різницю в оцінці очікувань від партнера та власних домагань за тією ж шкалою, що особливо виражена у жіночих відповідях за батьківсько-виховною шкалою: більшість жінок очікує від чоловіків, що вони будуть гарними батьками, проводитимуть якісно багато часу з дітьми, будуть активно брати участь у виховних процесах, при цьому багато респонденток оцінили материнство як важку працю, з якою вони не найкращим чином справляються, та оцінили рівень своїх домагань за цією шкалою значно нижче рівня очікувань. За таких обставин саме ця шкала може бути однією з найбільш проблемних у шлюбі, адже високі очікування від чоловіків не підтверджуються ні власною готовністю до «роботи», ні готовністю чоловіків брати на себе більшу, ніж жінки, відповідальність за дітей. Особливо важливо відмітити при цьому готовність чоловіків відповідати власними домаганнями очікуванням від жінок у сфері батьківства та виховання дітей.

В цілому можна стверджувати, що статеві відмінності у домаганнях та очікуваннях у шлюбі існують, проте за більшістю шкал вони не є критичними. За показниками рольової адекватності чоловіки та жінки отримали бали 1,8 та 1,4 відповідно, узгодженість сімейних цінностей для жінок та чоловіків також дуже висока за всіма шкалами – менше одиниці, що свідчить скоріше про те, що тенденція до зміни сімейних цінностей є як у жінок, так і у чоловіків – на перше місце виходить сумісність цілей, емоційна сумісність та підтримка, зовнішня привабливість та соціальний статус, а побутові питання та виховні функції відходять на других план. У розмовах з опитуваними виявилось, що такі тенденції в переоцінці важливості побуту та виховного процесу можна пов'язати з більшою доступністю для учасників вибірки хороших навчально-виховних закладів, психологів, вихователів, нянь, а також можливістю утримувати хатню робітницю або використовувати сучасну побутову техніку, яка значно полегшують побут.

Список літератури:

1. Вплив рольових очікувань подружжя на характер сімейного спілкування // Актуальні проблеми психології. Том 3: Консультативна психологія і психотерапія: Зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д., Кісарчук З.Г. – К.: Міленіум, 2003. – Вип. 2. – 228 с. – С. 132-137.
2. Горностаї П.П. Личностные характеристики ролевого поведения // Вісник Харківського держ. університету. – № 439. – 1999. – С. 18-22.
3. «Психология семейных отношений с основами семейного консультирования»: Учеб. пособие для вузов / Под ред. Е.Г. Силяевой. – 3-е изд., стер. – М.: Академия, 2005. – 192 с. – (Высшее профессиональное образование).
4. Шнейдер Л.Б. «Основы семейной психологии»: Учеб. пособие, Рос. акад. образования; Моск. психолого-социальный ин-т. – 2-е изд., стер. – М.; Воронеж 2005. – 927 с.
5. Ролевое ожидание и ролевое исполнение в формировании социальной роли [Електронний ресурс] // URL: <http://www.mindpsychology.ru/mindps-864-1.html> (01.07.2016).
6. Дружинин В.Н. «Психология семьи». – Изд. 3-е. – Питер, 2008. – 176 с.
7. Опросник «Ролевые ожидания партнеров» (РОП) Н. Волковой.
8. Карабанова О.А. «Психология семейных отношений и основы семейного консультирования». – М.: Гардарики, 2008. – 320 с.

Ефремова О.В.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

ПОЛОВЫЕ ОТЛИЧИЯ В РОЛЕВЫХ ОЖИДАНИЯХ И ПРИТЯЗАНИЯХ В БРАКЕ

Аннотация

В данной статье проанализированы половые отличия в ролевых ожиданиях и притязаниях в браке. Статистические данные получены на основе опросника Н. Волковой, опрос проводился среди мужчин и женщин брачного возраста, общее количество опрошенных 163 человека. Полученные данные дают возможность говорить о том, что среди проанализированной выборки наибольшую значимость имеют шкалы социальной активности, внешней привлекательности, эмоциональной близости и личностной идентификации с партнером, близкие и «дружественные» отношения с партнером, сравнительно с бытовыми и родительски-воспитательными аспектами брака. В статье детально раскрыты результаты опроса, сравнены результаты опроса женщин и мужчин, проанализировано согласованность семейных ценностей современных женщин и мужчин, которые приняли участие в опросе.

Ключевые слова: ролевые ожидания в браке, ролевые притязания в браке, половые отличия, опросник РОП, семейно-ролевые ожидания.

Yefremova O.V.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

GENDER DIFFERENCES IN ROLE EXPECTATIONS AND ROLE CLAIMS IN MARRIAGE

Summary

Gender differences in role expectations and claims in marriage were analyzed. Statistical data were derived from the questionnaire N. Volkova, the survey was conducted among men and women of marriageable age, the total number of respondents, 163 people. The data make it possible to say that among the analyzed samples have the greatest significance of social activity scale, visual appeal, emotional intimacy and personal identification with the partner, close and «friendly» relationship with a partner, compared to household and parental-educational aspects of marriage. The article details the results of the survey revealed, compared the results of a survey of women and men, analyzed the consistency of family values of modern women and men who participated in the survey.

Keywords: role expectations, role claims, gender differences, questionnaire REC, family and role expectations.